

निर्मल ग्राम पुरस्कार योजना

अंतर्गत पंचायत राज संस्थाना देण्यात येणा-या पुरस्कार रकमेच्या वितरणाबाबत विनियोगाबाबत.

महाराष्ट्र शासन

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग,

शासन परिपत्रक क्रमांक निर्मल-१००९/प्र.क्र.२०/पापु-१६
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२. दिनांक:- २८ जानेवारी, २००९.

वाचा:- १) केंद्र शासनाचे अ.शा.पत्र क्र.डब्ल्यू-११०४५/२३/२००८-सीआरएसपी
दिनांक १३ जानेवारी, २००९.

प्रस्तावना:

उघड्यावरील शौचविधीची पध्दत बंद होवून ग्रामीण परिसर स्वच्छ व सुंदर व्हावा यासाठी केंद्र शासनाने सन २००३ पासून निर्मल ग्राम पुरस्कार योजना जाहिर केलेली आहे. या योजनेतर्गत हागंदारीमुक्त ग्रामपंचायती, पंचायत समित्या व जिल्हा परिषदांना मा. राष्ट्रपती महोदयांच्या हस्ते रोख पुरस्कार वितरीत करण्यात येतो. परंतु, यापैकी काही हागंदारीमुक्त गावामध्ये उघड्यावरील शौचविधी सुरु असल्याच्या तक्रारी येत आहेत. त्यामुळे मा. राष्ट्रपती महोदयांच्या हस्ते दिलेल्या या पुरस्काराची प्रतिष्ठा कमी होत आहे. याबाबत उपाययोजना करण्याबाबतचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

शासन परिपत्रक:

निर्मल ग्राम पुरस्कार योजनेचा हेतु केवळ बक्षीस मिळविणे हा नसून गावांच्या हागंदारीमुक्त स्थितीमुळे ग्रामीण भागातील रोगराई नाहिशी होवून ग्रामस्थांचे आरोग्यमान सुधारावे हा आहे. परंतु, काही ग्रामपंचायती त्यांनी प्राप्त केलेला निर्मल ग्राम दर्जा टिकवून ठेवण्यात कमी पडत असल्याचे निर्दर्शनास आल्याने ग्रामपंचायतींना मिळालेला निर्मल ग्राम दर्जा ग्रामपंचायतींनी टिकवून ठेवण्यासाठी तसेच ग्रामपंचायती, पंचायत समित्या व जिल्हा परिषदांना मिळालेल्या पुरस्कार रकमेचा विनियोग कशा प्रकारे करावा याबाबत खालीलप्रमाणे सूचना देण्यात येत आहेत.

ग्रामपंचायतींचा निर्मल ग्राम दर्जा टिकविणे:

सन २००७-०८ पासून हागंदारीमुक्त ग्रामपंचायतींना केंद्र शासनाने जाहिर केलेली निर्मल ग्राम पुरस्काराची रक्कम देण्यापूर्वी खालीलप्रमाणे कार्यवाही करावी.

१) केंद्र शासनाने निर्मल ग्राम पुरस्कार जाहिर केलेल्या ग्रामपंचायतींना पुरस्कार रक्कम देण्यापूर्वी ग्रामपंचायतींनी हागंदारीमुक्त दर्जा टिकवून ठेवला आहे किंवा कसे याची तपासणी जिल्हा परिषदेने करावी व याबाबतचा अहवाल राज्य शासनास सादर करावा.

- २) या तपासणीत ज्या ग्रामपंचायतीनी आपला हागंदारीमुक्त दर्जा टिकविण्यात सातत्य राखले नाही अशा ग्रामपंचायतीस जोपर्यंत सदर ग्रामपंचायत हागंदारीमुक्त दर्जा प्राप्त करीत नाहीत तोपर्यंत बक्षीस रक्कम देण्यात येवू नये.
- ३) तसेच या तपासणीत हागंदारीमुक्त आढळलेल्या ग्रामपंचायतीना जर पुरस्काराची रक्कम २ लाख किंवा त्यापेक्षा कमी असेल तर एकाच हप्त्यात देण्यात यावी.
- ४) पुरस्काराची रक्कम २ लाखापेक्षा जास्त असेल तर सध्या ५० टक्के रक्कम देण्यात यावी.
- ५) उर्वरित ५० टक्के रक्कम सहा महिन्यानंतर ग्रामपंचायतीची तपासणी करून ग्रामपंचायतीने हागंदारीमुक्त दर्जा टिकविला असेल तर देण्यात यावी. सदर ग्रामपंचायतीने हागंदारीमुक्त दर्जा टिकविला नसेल तर अशा ग्रामपंचायतीविरुद्ध खालीलप्रमाणे कारवाई करावी.
  - अ) पुरस्काराच्या दुस-या हप्त्याची रक्कम जप्त करावी.
  - ब) ग्रामपंचायतीचा निर्मल ग्राम दर्जा जाहिररीत्या काढून घ्यावा.
  - क) या ग्रामपंचायतीचा निर्मल ग्राम दर्जा काढून घेतल्याबाबत स्थानिक वर्तमानपत्रात जाहिर करावे.
  - ड) सदर ग्रामपंचायतीला दिलेल्या पहिल्या हप्त्याची रक्कम ग्रामपंचायतीकडून वसूल करावी.

निर्मल ग्राम पुरस्कार रकमेचा विनियोग :

केंद्र पुरस्कृत निर्मल ग्राम पुरस्कार योजनेतर्गत ग्रामपंचायती, पंचायत समित्या व जिल्हा परिषदांना मिळालेल्या निर्मल ग्राम पुरस्कार रकमेचा विनियोग खालीलप्रमाणे करावा.

अ) ग्रामपंचायती :

- १) बाजाराची ठिकाणे, प्राथमिक आरोग्य केंद्रे, दवाखाने, यासारख्या ठिकाणी सामुदायिक स्वच्छतागृहे बांधण्यासाठी.
- २) संपूर्ण स्वच्छता अभियानाच्या मंजूर प्रकल्पाच्या १०% निधी घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापनासाठी खर्च अनुज्ञेय आहे. घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापनासाठी यापेक्षा जास्त रकमेची आवश्यकता असेल तर बक्षीस रकमेतून खर्च करता येईल.
- ३) स्वच्छतेच्या पुरविलेल्या सुविधांच्या देशभालीसाठी तसेच गावाचा हागंदारीमुक्त दर्जा टिकविण्यासाठी खर्च करता येईल.
- ४) अनुसुचित जाती व अनुसूचित जमाती साठी वैयक्तिक शौचालयाची सुविधा पुरविण्यासाठी.
- ५) गांडुळखत प्रकल्प, इको-सॅन, अपंग व जेष्ठ नागरीकांसाठी शौचालयाची सुविधा करणे, बायोगॅसला शौचालये जोडणे इत्यादीसाठी खर्च करता येईल.

ब) पंचायत समित्या व जिल्हा परिषदा:

- १) स्वच्छता कार्यक्रमाचे संनियंत्रण करणारी यंत्रणा तयार करणे.
- २) गावाची स्वच्छता राखण्यासाठी व गावाचा हागंदारीमुक्त दर्जा टिकवून ठेवण्यासाठी उपाययोजना करण्यासाठी ग्रामपंचायतीना जादा निधीची आवश्यकता असेल तर या बक्षीस रकमेतून देता येईल.

- ३) सामुदायिक सुविधांचा वापर करणा-यांकडून आवश्यक ते शुल्क वसूल करण्यासाठी या बक्षीस रकमेतून खर्च करता येईल.
- ४) इतर गावातील लोकांना स्वच्छतेबाबत प्रशिक्षण देण्यासाठी काही गांवात प्रशिक्षण केंद्रे तयार करण्यासाठी.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संगणक संकेतांक २००९०९२८१७२६४३००९ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(अजित कुमार जैन)

प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रत,

- १) मा. राज्यपाल महोदयांचे सचिव.
- २) मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव.
- ३) मा. उपमुख्यमंत्री यांचे सचिव.
- ४) सर्व मा. मंत्री महोदयांचे खाजगी सचिव
- ५) सर्व मा. राज्यमंत्री महोदयांचे खाजगी सचिव
- ६) सर्व संसद सदस्य.
- ७) विधानसभा व विधान परिषदेचे सर्व सदस्य.
- ८) महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय.
- ९) विभागीय आयुक्त, सर्व.
- १०) जिल्हाधिकारी तथा सदस्य सचिव, जिल्हा नियोजन समिती, सर्व.
- ११) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, सर्व. यांना विनंती की त्यांनी सदर आदेश सर्व ग्रामपंचायतींच्या निर्दर्शनास आणावेत.
- १२) उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत), जिल्हा परिषद, सर्व.
- १३) राज्य समन्वयक, संवाद व क्षमता विकास कक्ष, बेलापूर.
- १४) नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १५) वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १६) पाणी पुरवठा विभागातील सर्व पर्यवेक्षीय अधिकारी व सर्व कार्यासने.
- १७) निवड नस्ती, पापु-१६.